

CZEŚĆ II: PRAKTYKA, BADANIA, WDROŻENIA
PART II: PRACTICE, RESEARCH, IMPLEMENTATION

WPŁYW PROGRAMU „RODZINA 500+” NA DEPRYWACJĘ MATERIALNĄ
DZIECI W POLSCE

IMPACT OF THE “FAMILY 500+” PROGRAM ON THE MATERIAL DEPRIVATION
OF CHILDREN IN POLAND

Damian Liszatyński^{1(A,B,C,D,E,F,G)}

¹Katolicki Uniwersytet Jana Pawła II w Lublinie, Polska
The John Paul II Catholic University of Lublin, Polska

Liszatyński, D. (2020). Wpływ programu „Rodzina 500+” na deprivację materialną dzieci w Polsce/ Impact of the „Family 500+” program on the material deprivation of children in Poland. *Rozprawy Społeczne/ Social Dissertations*, 14(2), 44-57. <https://doi.org/10.29316/rs/121002>

Wkład autorów/
Authors' contribution:
A. Zaplanowanie badań/
Study design
B. Zebranie danych/
Data collection
C. Dane – analiza i statystyki/
Data analysis
D. Interpretacja danych/
Data interpretation
E. Przygotowanie artykułu/
Preparation of manuscript
F. Wyszukiwanie i analiza
literatury/
Literature analysis
G. Zebranie funduszy/
Funds collection

Streszczenie

Cel pracy. W artykule zbadano wpływ rządowego programu „Rodzina 500+” na deprivację materialną dzieci w Polsce.

Materiał i metody. W artykule posłużono się metodą analizy statystycznej. Materiałem badawczym były dane statystyczne z bazy Eurostat, dotyczące deprivacji materialnej i pogłębionej deprivacji materialnej wśród rodzin z dziećmi.

Wyniki. Badania wykazały istotny spadek wskaźników deprivacji materialnej wśród grup docelowych programu wsparcia, czyli ubogich rodzin wielodzietnych. Nieco mniejszy spadek wskaźników deprivacji materialnej dotyczył osób samotnie wychowujących dzieci, rodzin z jednym dzieckiem i dwójką dzieci. Polska dokonała znaczącego postępu w redukcji wskaźników deprivacji materialnej wśród dzieci, na tle innych państw UE.

Wnioski. Program jest skuteczny tam, gdzie następuje kumulacja świadczenia, ze względu na liczbę dzieci w gospodarstwie domowym. Natomiast tam, gdzie taki efekt nie występuje, czyli w rodzinach z jednym dzieckiem lub u osób samotnie wychowujących dzieci, oddziałuje słabiej. Nowa wersja programu, bez kryterium dochodowego na pierwsze dziecko, może zmienić tę sytuację.

Słowa kluczowe: deprivacja materialna, pogłębiona deprivacja materialna, Eurostat, dzieci, rodzina

Summary

Purpose of the work. The article examines the impact of the government program “Family 500+” on the material deprivation of children in Poland.

Material and methods. The article uses the method of statistical analysis. The research material was statistical data from the Eurostat database.

Results. Studies have shown a significant decline in indicators of material deprivation among target groups support program, i.e. poor families with many children. A slightly smaller decrease in material deprivation rates concerned single parents, families with one child and two children. Poland has made significant progress in reducing material deprivation rates among children, compared to other EU countries.

Conclusions. The program is effective where accumulation of benefits occurs because of the number of children in the household. However, where such an effect does not occur, i.e. in families with one child or in single-parent families, it has a smaller impact. The new version of the program can change this situation.

Keywords: material deprivation, severe material deprivation, Eurostat, children, family.

Tabele/Tables: 0

Ryciny/Figures: 8

Literatura/References: 27

Otrzymano/Submitted:
06.03.2020

Zaakceptowano/Accepted:
24.04.2020

Adres korespondencyjny: Damian Liszatyński, e-mail: damian@liszatyński.eu, ul. Junoszy 45/22 Lublin, <http://orcid.org/0000-0002-1963-1684>

Copyright by: Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Damian Liszatyński

Czasopismo Open Access, wszystkie artykuły udostępniane są na mocy licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-użycie niekomercyjne-na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-SA 4.0, <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>).

Wstęp

Spośród wszystkich grup społecznych to właśnie dzieci są w Polsce najbardziej narażone na ubóstwo i wykluczenie społeczne (GUS, 2013; GUS, 2015). Dzieci, które dorastają w ubóstwie, mają znacznie częściej problemy z nauką, niż ich rówieśnicy z zamożniejszych domów (Komisja Europejska, 2013). Ubóstwo wpływa również niekorzystnie na ich stan zdrowia, a także perspektywy rozwoju w dorosłym życiu. Kluczową kwestią dla zapobiegania ubóstwu dzieci jest polityka inwestowania w dzieci, która przerywa cykl ich marginalizacji społecznej i ma ogromne znaczenie dla walki z ogólnym zjawiskiem ubóstwa (Komisja Europejska, 2013). Dlatego jednym z celów wprowadzenia w 2016 r. rządowego programu „Rodzina 500+”, było ograniczenie sfery ubóstwa wśród rodzin z dziećmi (Uzasadnienie do Ustawy, 2016). W szczególności zaś rodzin wielodzietnych, dla których problem ten był nad wyraz dotkliwy.

Polska, podobnie jak inne kraje członkowskie UE, została zobowiązana w „Strategii Europa 2020 na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu” do znaczącej redukcji ubóstwa (European Commission, 2010). Do monitorowania postępów we wdrażaniu tej strategii używany jest wskaźnik deprivacji materialnej, który przedstawia stopień niezaspokojenia podstawowych potrzeb przez gospodarstwa domowe, ze względu na ograniczone warunki finansowe (GUS, 2015). Wskaźnik deprivacji materialnej jest najbardziej obiektywną miarą ubóstwa, gdyż zawiera wykaz istotnych dóbr materialnych, na które z powodów ekonomicznych osoby ubogie nie mogą sobie pozwolić. Dzięki temu możliwe jest porównanie standardu życia i zasięgu ubóstwa w każdym europejskim kraju.

Celem artykułu jest ocena wpływu świadczenia wychowawczego na wskaźnik deprivacji materialnej (jak również pogłębionej deprivacji materialnej) wśród polskich dzieci. Analizy będą dotyczyły danych zebranych przez unijny urząd statystyczny Eurostat, w cyklicznym badaniu gospodarstw domowych EU-SILC (Europejskie Badanie Dochodów i Warunków Życia Ludności). Zostanie przeprowadzone porównanie wskaźnika deprivacji materialnej polskich dzieci na przestrzeni lat 2015 i 2018, a więc przed wprowadzeniem programu wsparcia i gdy program zaczął już funkcjonować. Wskaźnik ten będzie analizowany ze względu na różne kategorie: dochód, typ gospodarstwa domowego, wiek, wykształcenie rodziców. Wynik Polski zostanie skonfrontowany z pozostałymi unijnymi państwami, aby porównać skuteczność zastosowanego w naszym kraju rozwiązania z innymi tego typu politykami społecznymi prowadzonymi w UE.

Introduction

Among all social groups, it is children in Poland that are most exposed to poverty and social exclusion (GUS, 2013; GUS, 2015). Children who grow up in poverty have learning difficulties much more often than their peers from more affluent homes (European Commission, 2013). Poverty also adversely affects their health as well as their development prospects in adult life. A policy of investing in children which breaks the cycle of their social exclusion and is of great importance in the fight against the general phenomenon of poverty is a key issue in preventing child poverty (European Commission, 2013). Therefore, one of the objectives of the implementation of the government program „Family 500+” in 2016 was to reduce the sphere of poverty among families with children (Justification to the Act, 2016). Families with many children. For them, the problem was extremely acute.

Poland, like other EU member states, has been obliged in the Europe 2020 *Strategy for smart, sustainable and inclusive growth* to significantly reduce poverty (European Commission, 2010). In order to monitor progress in the implementation of this strategy, the material deprivation rate is used. It shows the degree of the basic needs unmet by households due to limited financial conditions (GUS, 2015). The material deprivation rate is the most objective measure of poverty as it lists the essential material goods that the poor cannot afford for economic reasons. This makes it possible to compare the standard of living and the extent of poverty in each European country.

The aim of the article is to assess the impact of the child benefit on the material deprivation rate (as well as severe material deprivation) among Polish children. The analyzes will concern data collected by the EU statistical office Eurostat, in the cyclical EU-SILC household survey (European Survey of Income and Living Conditions). A comparison of the material deprivation rate of Polish children over the years 2015 and 2018 will be carried out, i.e. before the introduction of the support program and when the program has already started operating. The rate will be analyzed in terms of various categories: income, household type, age, and parents' education. Poland's result will be confronted with other EU countries in order to compare the effectiveness of the solution applied in our country with other such social policies conducted in the EU.

Główne założenia programu „Rodzina 500+”

Program „Rodzina 500+” zaczął funkcjonować z dniem 1 kwietnia 2016 roku, zapewniając uprawnionym osobom świadczenie wychowawcze w wysokości pięciuset złotych miesięcznie. Konstrukcja programu zakładała przyznanie świadczenia każdemu drugiemu i kolejnemu dziecku w rodzinie do ukończenia przez nie 18. roku życia. Świadczenie na pierwsze dziecko przysługiwało, po spełnieniu określonego w ustawie kryterium dochodowego (Dz.U. z 2016 r. poz. 195). Przeciętny miesięczny dochód na osobę w rodzinie z jednym dzieckiem nie mógł przekroczyć 800 zł netto lub 1200 zł netto, gdy wychowywane w rodzinie dziecko było niepełnosprawne. Na drugie i kolejne dziecko świadczenie miało być wypłacane bezwarunkowo, bez względu na osiągnięty dochód w rodzinie, czy stan cywilny rodziców (ustawodawca dopuścił także tzw. rodziny patchworkowe, czyli partnerów będących w nieformalnych związkach i wychowujących dzieci z innych swoich związków, a także, co najmniej jedno dziecko wspólne).

Program został zmodyfikowany w lipcu 2019 roku, kiedy to zlikwidowano kryterium dochodowe na pierwsze dziecko. Obecnie program obejmuje wszystkie rodziny z dziećmi, bez względu na osiągnięty dochód (Dz.U. z 2019 r. poz. 924). Świadczenie od początku jego funkcjonowania jest zwolnione z podatku, nie są od niego również odprowadzane żadne składki, nie wlicza się też do dochodu przy ustalaniu innych świadczeń socjalnych (takich jak świadczenia rodzinne, pomocy społecznej, dodatki mieszkaniowe, świadczenia z funduszu alimentacyjnego, czy stypendia dla uczniów i studentów). Podstawą do wypłaty świadczenia jest złożenie odpowiedniego wniosku, we właściwym urzędzie gminy lub przez Internet, zawierającego podstawowe dane członków rodziny.

W pierwszym etapie działania program objął 3,62 mln dzieci, co stanowi 52% wszystkich dzieci poniżej 18 roku życia, natomiast po rozszerzeniu ma on zwiększyć swój zakres do 6,8 mln dzieci (Ocena skutków, 2019). Roczny koszt programu w 2016 roku wyniósł 17,4 mld zł, a w 2017 roku (pełny rok wypłat) 23,5 mld zł (NIK, 2019). Przewiduje się, że po zniesieniu progu dochodowego, jego koszt wzrośnie do ok. 41 mld zł (Ocena skutków, 2019). Koszty obsługi programu wynoszą 1,5% całej kwoty dotacji budżetowej, przeznaczanej na realizację świadczenia, czyli ok. 330 mln zł rocznie (Wyjaśnienia, 2019). Wydatki budżetu państwa na rzecz pomocy dla rodzin w 2017 roku wyniosły 3,11% PKB i były wyższe o 75% względem roku 2015, kiedy program jeszcze nie działał (Wyjaśnienia, 2019).

Deprywacja materialna

Deprywacja materialna jest wskaźnikiem ubóstwa przyjętym przez państwa członkowskie UE i Komisję Europejską w 2009 roku do monitorowa-

Main assumptions of the „Family 500+” program

The „Family 500+” program began to operate on April 1, 2016, providing eligible persons with a childcare benefit of PLN 500 per month. The structure of the program assumed granting a benefit to every second and subsequent children in the family until they turn 18. The benefit for the first child was granted after meeting the income criterion specified in the Act (Journal of Laws of 2016, item 195). The average monthly income per person in a family with one child could not exceed PLN 800 net or PLN 1,200 net if the child raised in the family is disabled. For the second and subsequent children, the benefit was to be paid unconditionally, regardless of the income in the family or the marital status of the parents (the legislator also allowed for the so-called patchwork families to benefit, i.e. partners in informal relationships and bringing up children from their other relationships, as well as at least one child together).

The program was modified in July 2019, when the income criterion for the first child was abolished. Currently, the program covers all families with children, regardless of their income (Journal of Laws of 2019, item 924). From the beginning of its operation, the benefit has been tax-free, no contributions have been paid on it, and it is not included in the income when determining other social benefits (such as family benefits, social assistance, housing allowances, benefits from the maintenance fund or scholarships for pupils and students). The basis for the payment of the benefit is the submission of an appropriate application to the appropriate municipal office or via the Internet, with the basic data of family members.

In the first phase of operation, the program covered 3.62 million children, which represents 52% of all children under the age of 18, and after enlargement, it is expected to expand to 6.8 million children (Impact Assessment, 2019). The annual cost of the program amounted to PLN 17.4 billion in 2016, and PLN 23.5 billion (NIK, 2019) in 2017 (a full year of payments). It is expected that after the abolition of the income threshold, its cost will increase to approx. PLN 41 billion (Impact Assessment, 2019). The costs of servicing the program amount to 1.5% of the total amount of the budget subsidy allocated to the provision of the benefit, i.e. approximately PLN 330 million annually (Explanations, 2019). State budget expenditures for family support in 2017 amounted to 3.11% of GDP and were higher by 75%, as compared to 2015, when the program was not operational yet (Explanations, 2019).

Material deprivation

Material deprivation is a poverty rate adopted by the EU Member States and the European Commission in 2009 to monitor the fight against poverty (Guio,

nia walki z ubóstwem (Guio, Gordon, Marlier, 2012). Definiuje się ją, jako brak możliwości zaspokojenia, co najmniej trzech z dziewięciu podstawowych potrzeb, wyłącznie ze względów finansowych, a nie z własnego wolnego wyboru. Lista podstawowych potrzeb ludzi, żyjących w gospodarstwie domowym, ustalona przez Komitet Ochrony Socjalnej Komisji Europejskiej przedstawia się następująco:

1. pokrycie niespodziewanego wydatku,
2. opłacenie tygodniowego wyjazdu na wypoczynek raz w roku,
3. unikanie zaległości w opłatach za mieszkanie, media, czy w spłacie rat kredytów,
4. posiłek złożony z mięsa lub ryb (albo ich wegetariańskiego odpowiednika) spożywany co drugi dzień,
5. utrzymanie odpowiedniej temperatury domu/mieszkania,
6. posiadanie pralki,
7. posiadanie telewizora kolorowego,
8. posiadanie telefonu (stacjonarnego lub komórkowego),
9. posiadanie samochodu (Guio, Gordon, Marlier, 2012).

Pierwsze pięć potrzeb określa się jako wymiar „presji ekonomicznej” (ang. economic strain), natomiast kolejne cztery to wymiar „dóbr trwałych” (durables) (Guio, 2005). Trzecim wymiarem deprivacji są „warunki mieszkaniowe” (housing), które obejmują zamieszkiwanie ludności w zdewastowanych, zaniedbanych lub źle wyposażonych pomieszczeniach. Wyznaczone są cztery przypadki deprivacji warunków mieszkaniowych:

1. przeciekający dach, zawilgocone ściany/podłogi/fundamenty lub gnijące ramy okien, bądź podłogi,
2. niedostatecznie doświetlone pomieszczenia,
3. brak wanny lub prysznic,
4. brak toalety do wyłącznego użytku gospodarstwa domowego (Guio, 2005).

Deprivacja materialna jako wskaźnik, który nie opiera się na kryteriach dochodowych, jest uznawana za obiektywną miarę ubóstwa (Towsend, 1979). Jej idea polega na niemożności zaspokojenia potrzeb, wynikających z powszechnych wzorców funkcjonowania w danym społeczeństwie. Uniemożliwia to prawidłowe spełnianie społecznych ról, uczestnictwo w społecznych relacjach i postępowanie zgodnie z przyjętymi zwyczajami (Towsend, 1979). W efekcie tego, osoby dotknięte deprivacją materialną, są wykluczone ze społeczności.

Dane dotyczące dzieci nie są zbierane od nich samych, ale od rodziców, którzy wypełniają kwestionariusz badania EU-SILC. Jeśli zatem w gospodarstwie domowym występuje brak zaspokojenia podstawowej potrzeby, to dzieci będące w tym gospodarstwie również nie mają zaspokojonej tej potrzeby. Co więcej, potrzeba ta pozostaje niezaspokojona, niezależnie od liczby dzieci, ich płci i wieku (Atkinson, Guio, Marlier, 2017). Badanie nie jest, zatem w stanie rozróżnić stopnia deprivacji po-

Gordon, Marlier, 2012). It is defined as the inability to satisfy at least three of the nine basic needs solely for financial reasons, and not through free choice. The list of basic needs of people living in a household, established by the Social Protection Committee of the European Commission, is as follows:

1. covering an unexpected expense,
2. paying a weekly holiday trip once a year,
3. avoiding arrears in payments for housing, utilities or loan installments,
4. a meal of meat or fish (or a vegetarian equivalent) eaten every other day
5. maintaining an appropriate house / flat temperature,
6. owning a washing machine,
7. owning a color TV,
8. owning a telephone (landline or mobile),
9. owning a car (Guio, Gordon & Marlier, 2012).

The first five needs are referred to as the „economic strain” dimension, while the next four are the „durables” (Guio, 2005). The third dimension of deprivation is „housing”, including the housing of people in devastated, neglected or poorly equipped accommodation. Four cases of deprivation of housing conditions are determined:

1. a leaking roof, damp walls / floors / foundations or rotting window frames or floors,
2. insufficiently lit rooms,
3. no bathtub or shower,
4. no toilet for exclusive household use (Guio, 2005).

Material deprivation, as a rate that is not based on income criteria, is considered an objective measure of poverty (Towsend, 1979). Its idea is based on the inability to meet the needs resulting from common patterns of functioning in each society. This makes it impossible to properly fulfill social roles, participate in social relations and act in accordance with accepted customs (Towsend, 1979). As a result, people who are materially deprived are excluded from the community.

Data on children are not collected from the children themselves, but from parents who complete the EU-SILC questionnaire. Therefore, if there is no satisfaction of a basic need in a household, the children in this household also do not have this need satisfied. Moreover, this need remains unmet, regardless of the number of children, their gender and age (Atkinson, Guio, Marlier, 2017). The survey is therefore not able to distinguish the degree of deprivation of individual children living in the same household.

In statistical research, the so-called severe material deprivation rate is also often used, which means the inability to meet at least four out of nine basic needs. In the case of children, severe material deprivation means that the child is in a household where four basic needs are not met.

szczególnych dzieci przebywających w tym samym gospodarstwie domowym.

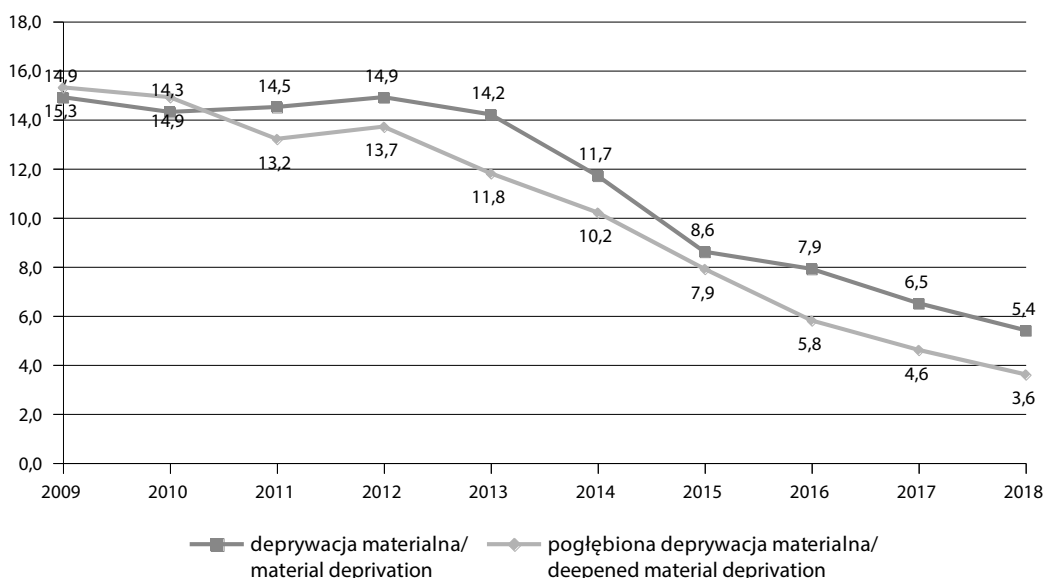
W badaniach statystycznych często używany jest również wskaźnik tzw. pogłębionej deprivacji materialnej, który oznacza brak możliwości zaspokojenia, co najmniej czterech z dziewięciu podstawowych potrzeb. Pogłębiona deprivacja materialna w przypadku dzieci oznacza przebywanie dziecka w gospodarstwie domowym, w którym cztery podstawowe potrzeby nie są zaspokajane.

Analiza wskaźników deprivacji materialnej wśród dzieci

Oddziaływanie programu „Rodzina 500+” rozpoczęło się w kwietniu 2016 roku, a więc dopiero następny rok i kolejne są miarodajne dla wykazania wpływu programu na poziom deprivacji materialnej wśród dzieci. Poniższy wykres (ryczina 1) przedstawia kształtowanie się poziomu deprivacji materialnej i pogłębionej deprivacji materialnej wśród ogółu dzieci w Polsce na przestrzeni lat 2009-2018. Widać wyraźnie, że oddziaływanie programu wpisało się w ogólny trend spadkowy tych wskaźników, który ma swój początek w 2012 roku. Między 2015 rokiem a kolejnymi latami, nie sposób dostrzec wyraźnego przyspieszenia tempa spadku poziomów deprivacji materialnej. Potwierdzają to dane, prezentujące tempo spadku wskaźnika między kolejnymi latami. Wskaźnik deprivacji materialnej między 2012 a 2015 rokiem spadł o 6,3 p.p., co oznacza spadek o 42,3%, natomiast między 2015 a 2018 rokiem spadł o 3,2 p.p., co oznacza spadek o 37,2%. Wielkość procentowa spadku wskaźnika w okresie, kiedy program nie oddziaływał, jest, zatem nawet nieco wyższa, co mogłoby świadczyć

Analysis of material deprivation rates among children

The impact of the „Family 500+” program began in April 2016, therefore only the next and subsequent years are decisive for demonstrating the program’s impact on the level of material deprivation among children. The chart below (Figure 1) shows the level of material deprivation and severe material deprivation among all children in Poland in 2009-2018. The impact of the program was part of the general downward trend of the rates, as started in 2012. Between 2015 and subsequent years, it is impossible to notice a clear acceleration in the pace of decline in material deprivation levels. This is confirmed by the data showing the rate of decline between consecutive years. The material deprivation rate between 2012 and 2015 decreased by 6.3 pp, which means a decrease by 42.3%, while between 2015 and 2018, it decreased by 3.2 pp, which means a decrease by 37.2%. The percentage of the decrease in the rate in the period when the program did not have an impact is therefore even slightly higher, which could indicate a negligible impact of the additional support program.

Rycina 1. Deprivacja materialna i pogłębiona deprivacja materialna dzieci w Polsce (0-18 lat), w procentach, lata 2009-2018

Figure 1. Material deprivation and deepened material deprivation of children in Poland (0-18 years), in percent, 2009-2018

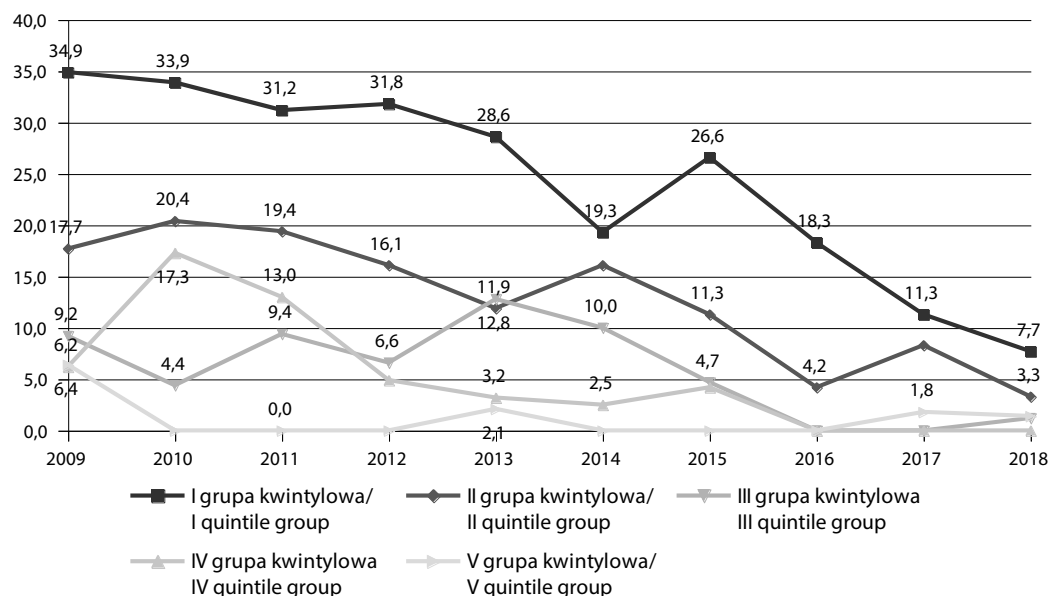
Źródło: Opracowanie własne, na podstawie danych Eurostat [ilc_sip8].

Source: Own development based on Eurostat data [ilc_sip8].

o znikomym wpływie dodatkowego programu wsparcia.

Bardziej szczegółowe dane na temat wpływu świadczenia na poziom deprivacji materialnej przedstawia następujący wykres (ryczina 2), gdzie zaprezentowano wskaźniki pogłębionej deprivacji materialnej w rodzinach z 3 i więcej dzieci na utrzymaniu, ze względu na dochód, dla wszystkich pięciu grup kwintylowych. W pierwszej grupie kwintylowej, a więc w najbiedniejszych rodzinach wielodzietnych, nastąpił znaczący spadek wskaźnika, począwszy od roku 2016. Różnica między rokiem 2015 a 2018 wyniosła 18,9 p.p., co oznacza spadek aż o 71%. W porównaniu do okresu między 2012 a 2015 rokiem, kiedy wskaźnik zmalał o 5,2 p.p., czyli o 16,4%, jest to wynik znacznie lepszy i świadczy o nadzwyczajnej interwencji dokonanej w obrębie tej grupy dochodowej. Rodziny sytuujące się w drugiej grupie kwintylowej również odnotowały podobne, gwałtowne polepszenie sytuacji bytowej. W tym przypadku różnica między rokiem 2015 a 2018 wyniosła 8 p.p, co przekłada się na spadek poziomu wskaźnika pogłębionej deprivacji materialnej o 70,8%. W trzeciej grupie kwintylowej spadek wskaźnika w omawianym okresie był jeszcze wyższy i osiągnął 74,5%. Natomiast w czwartej grupie kwintylowej wskaźnik zmalał do wartości zerowej, czyli jego spadek wyniósł 100%. Piąta grupa kwintylowa odnotowała za to przyrost wskaźnika o 1,4 p.p. od wartości zerowej w 2015 roku.

More detailed data on the impact of the benefit on the level of material deprivation is presented in the next chart (Figure 2), which presents rates of severe material deprivation in families with 3 or more dependent children, due to income, for all five quintile groups. In the first quintile group, i.e. in the poorest large families, there was a significant drop in the rate, starting from 2016. The difference between 2015 and 2018 was 18.9 pp, which means a decrease by as much as 71%. As compared to the period between 2012 and 2015, when the rate decreased by 5.2 pp, i.e. 16.4%, this is a much better result and proves an extraordinary intervention within this income group. The families falling into the second quintile group also noted a similar, rapid improvement in their living conditions. In this case, the difference between 2015 and 2018 was 8 pp, which translates into a 70.8% decrease in the level of severe material deprivation. In the third quintile group, the decrease in the rate in the discussed period was even higher and reached 74.5%. On the other hand, in the fourth quintile group, the rate decreased to zero, i.e. its decrease amounted to 100%. The fifth quintile group recorded an increase by 1.4 pp from zero in 2015.

Rycina 2. Pogłębiona deprivacja materialna w Polsce w rodzinach z 3 i więcej dzieci, ze względu na dochód, w procentach, lata 2009-2018

Figure 2. Severe material deprivation in Poland in families with 3 or more children, in terms of income, as a percentage, 2009-2018

Źródło: Opracowanie własne, na podstawie danych Eurostat [ilc_mddd13].

Source: Own development based on Eurostat data [ilc_mddd13].

Program, więc dość skutecznie wpływa na redukcję wskaźnika pogłębionej deprivacji mate-

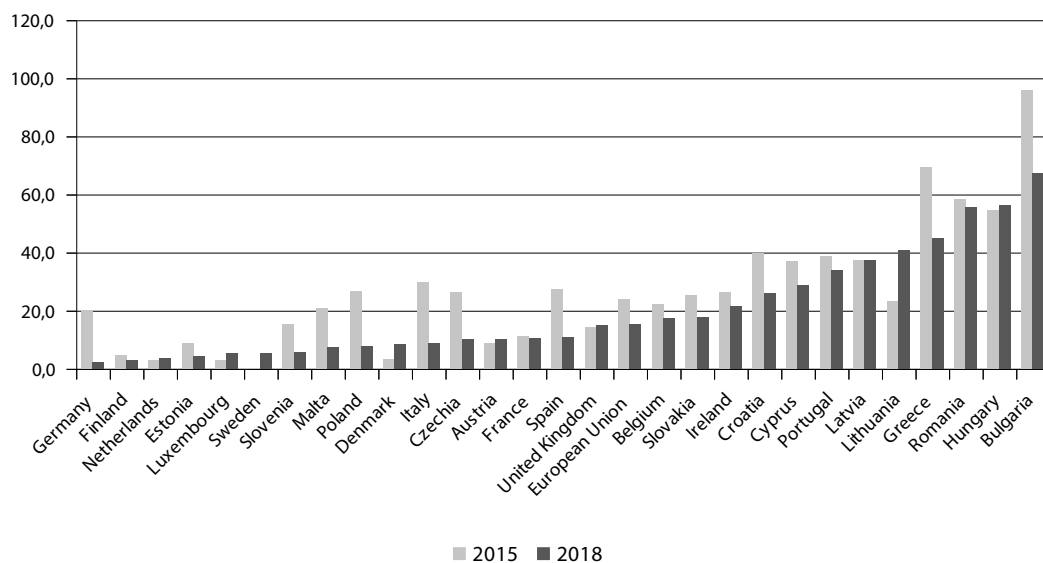
Therefore, the program is quite effective in reducing the rate of severe material deprivation

rialnej w jego docelowej grupie wsparcia, czyli w ubogich rodzinach wielodzietnych. Natomiast w rodzinach wielodzietnych lepiej sytuowanych jest w stanie zredukować omawiany wskaźnik do zera. Przyrost wskaźnika w grupie najlepiej sytuowanej jest prawdopodobnie w tym przypadku efektem redystrybucyjnym (Rosati, 2009).

Polska, na tle państw unijnych, odnotowała znaczący postęp w redukcji pogłębionej deprivacji materialnej wśród najuboższych rodzin wielodzietnych na przestrzeni lat 2015-2018 (rycina 3). W roku 2015 zajmowała w tej klasyfikacji dziewiętnaste miejsce, natomiast w 2018 awansowała o dziesięć pozycji, na dziewiąte miejsce. Znalazła się w gronie takich państw jak Niemcy, Włochy, Czechy, Malta czy Hiszpania, które również odniosły sukces w walce z tym problemem. Wyprzedziła w tym zestawieniu wiele bogatych państw zachodnich, o ugruntowanych systemach opiekuńczych, takich jak Dania, Włochy, Austria, Francja, czy Wielka Brytania (Golinowska, 2018). Wśród państw byłego bloku socjalistycznego, jedynie Estonia znalazła się jeszcze w pierwszej dziesiątce klasyfikacji. Większy spadek tego wskaźnika w analizowanym okresie zaliczyły tylko Niemcy (89,5%), natomiast inne kraje uplasowały się za Polską: Włochy (70,8%), Malta (64,4%), Słowenia (63,1%), Czechy (61,4%), Hiszpania (60,8%).

in its target support group, i.e. in poor families with many children. On the other hand, in better-off families with many children, it can reduce the discussed rate to zero. The increase in the rate in the best-off group is probably a redistributive effect in this case (Rosati, 2009).

As compared to the other EU countries, Poland recorded significant progress in reducing severe material deprivation among the poorest large families in 2015-2018 (Figure 3). In 2015, it was ranked nineteenth in this classification, while in 2018 it was moved up ten positions to the ninth place. It is among such countries as Germany, Italy, the Czech Republic, Malta and Spain, which have also been successful in tackling this problem. In this comparison, it outstripped many rich Western countries with well-established welfare systems, such as Denmark, Italy, Austria, France or the United Kingdom (Golinowska 2018). Among the countries of the former socialist bloc, only Estonia was still in the top ten of the classification. Germany (89.5%) recorded a greater decline in this rate in the analyzed period as the only country, while other countries followed Poland: Italy (70.8%), Malta (64.4%), Slovenia (63.1%), the Czech Republic (61.4%), Spain (60.8%).

Rycina 3. Wskaźnik pogłębionej deprivacji materialnej w krajach UE w rodzinach z 3 i więcej dzieci, ze względu na dochód (pierwsza grupa kwintylowa), w procentach, lata 2015 i 2018. Posortowane wg wartości wskaźnika w 2018 roku

Figure 3. Severe material deprivation rate in EU countries in families with 3 or more children, by income (first quintile group), as a percentage, 2015 and 2018. Sorted by the value of the rate in 2018

Źródło: Opracowanie własne, na podstawie danych Eurostat [ilc_mddd13].

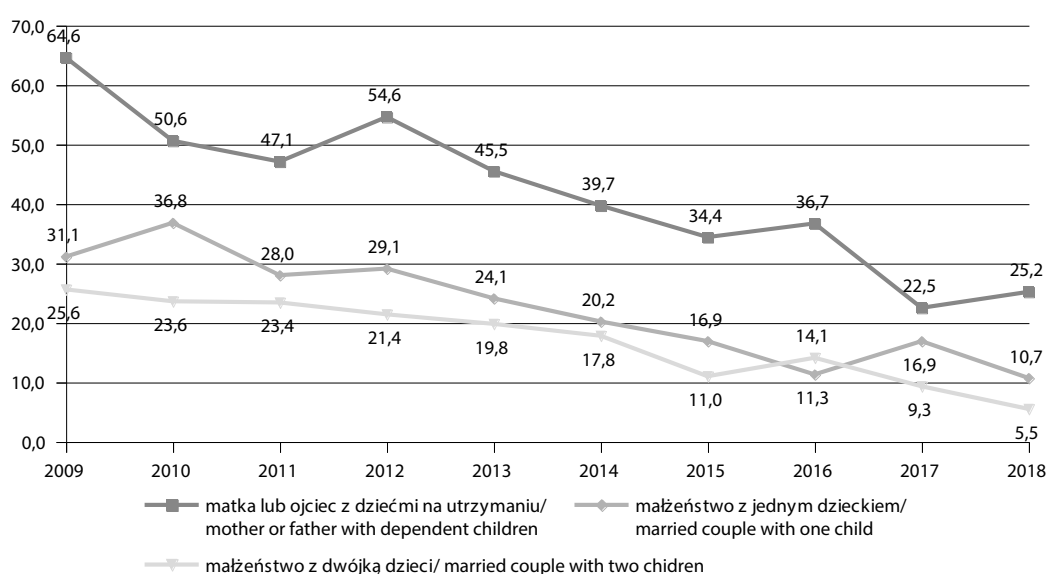
Source: Own development based on Eurostat data [ilc_mddd13].

W innych typach rodzin, uzyskujących dochody w pierwszej grupie kwintylowej, spadki wskaźnika nie są już tak imponujące. W gospodarstwach osób samotnie wychowujących dzieci wskaźnik

In other types of families with income in the first quintile group, the declines in the rate are not so impressive. In single-parent households, the rate of severe material deprivation fell by 26.7%,

pogłębionej deprivacji materialnej spadł o 26,7%, u małżeństw z jednym dzieckiem nastąpił spadek o 36,7%, natomiast w małżeństwach z dwójką dzieci o 50%. Widać wyraźnie, że głębszy spadek wskaźnika następuje tam, gdzie obecna jest kumulacja świadczenia, ze względu na większą liczbę dzieci. Najmniej korzystnie zmiana wskaźnika wypada w gospodarstwach osób samotnie wychowujących dzieci. Wynika to również z faktu, że wiele takich osób nie skorzystało ze świadczenia, przekraczając w niewielkim stopniu kryterium dochodowe (Gromada, 2018). Likwidacja tegoż kryterium w nowej wersji programu, może przyczynić się do głębszych spadków wskaźnika w tej grupie gospodarstw.

it decreased by 36.7% in married couples with one child, and by 50 % in married couples with two children. It is clearly visible that the deeper decrease of the rate takes place where there is an accumulation of benefits, due to the greater number of children. The least favorable change in the rate took place among single-parent households. This is also because many of the people did not take advantage of the benefit, slightly exceeding the income criterion (Gromada, 2018). Removal of this criterion in the new version of the program may contribute to deeper drops in the rate in this group of households.

Rycina 4. Wskaźnik pogłębionej deprivacji materialnej w Polsce, ze względu na typ gospodarstwa i dochód (pierwsza grupa kwintylowa), w procentach, lata 2009-2018

Figure 4. Severe material deprivation rate in Poland, by type of household and income (first quintile group), in percent, 2009-2018

Źródło: Opracowanie własne, na podstawie danych Eurostat [ilc_mddd13].

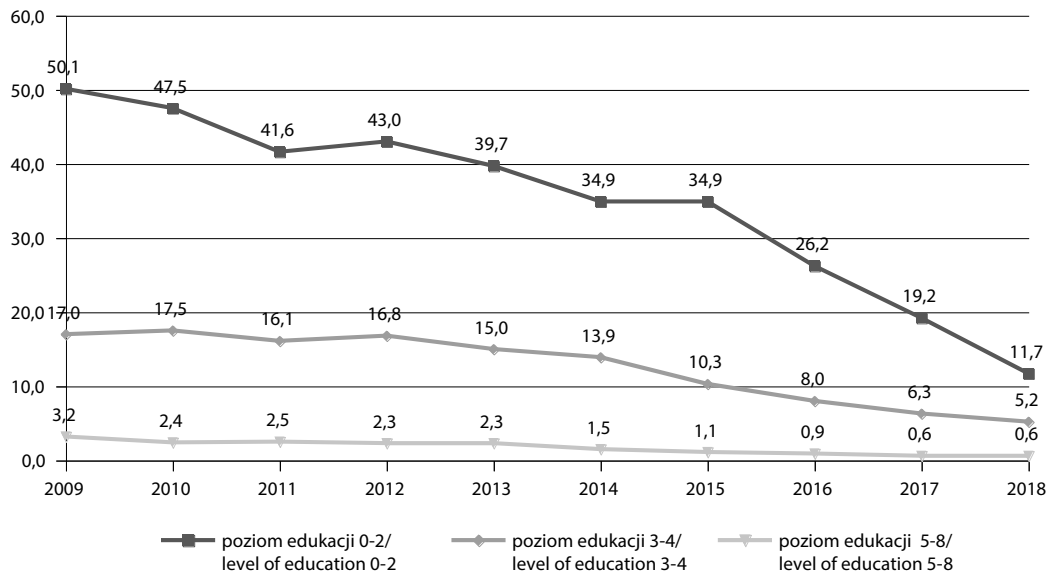
Source: Own development based on Eurostat data [ilc_mddd13].

Kolejnym wskaźnikiem, który bezpośrednio dotyczy najmłodszych członków społeczeństwa, jest pogłębiona deprivacja materialna dzieci ze względu na poziom wykształcenia ich rodziców. Wykres nr 5 (rycyna 5) przedstawia kształtowanie się tego wskaźnika na przestrzeni lat 2009-2018. Wyraźnie dostrzegalny jest silny trend spadkowy wskaźnika w grupie dzieci i młodzieży, będących na utrzymaniu rodziców o najniższym poziomie wykształcenia (podstawowe i gimnazjalne wg skali ISCED 11). Tempo spadku wskaźnika zwiększa się znacząco od roku 2016, co potwierdzają dane liczbowe. Między rokiem 2015 a 2018 nastąpił spadek wskaźnika o 23,2 p.p., co odpowiada spadkowi o 66,5%. Dla porównania z podobnym okresem, kiedy program nie obowiązywał, czyli między rokiem 2012 a 2015, spadek wskaźnika wyniósł 8,1 p.p., co stanowiło 18,8%. Trzykrotnie wyższy spadek wskaźnika dla

Deepened material deprivation of children resulting from the level of education of their parents is another rate that directly affects the youngest members of the society. Chart 5 (Figure 5) presents the evolution of this rate over the years 2009-2018. A strong downward trend in the rate is clearly visible in the group of children and adolescents who are dependent on parents with the lowest level of education (primary and lower secondary school according to the ISCED 11 scale). The rate of decline has increased significantly since 2016, which is confirmed by the figures. Between 2015 and 2018, the rate decreased by 23.2 pp, which corresponds to a decrease by 66.5%. In order to compare with a similar period when the program was not in force, i.e. between 2012 and 2015, the decrease in the ratio was 8.1 pp, which was 18.8%. The three times higher drop in the rate for this group proves

tej grupy dowodzi skuteczności programu wsparcia, który w największym stopniu eliminuje deprivację materialną dzieci rodziców najślabiej wykształconych, a co za tym idzie najgorzej radzących sobie na rynku pracy, a więc i najbardziej narażonych na ubóstwo (Becker-Pestka, 2017). W pozostałych grupach poziom wskaźnika również się obniżył, jednak nie tak znacząco jak wśród najślabiej wykształconych, było to odpowiednio 49,5% dla poziomów 3-4 w skali ISCED 11 i 45,5% dla poziomów 5-8.

the effectiveness of the support program, which eliminates the material deprivation of the children of the least educated parents, and thus the worst performing ones on the labor market, being the most exposed to poverty (Becker-Pestka, 2017). In the remaining groups, the level of the rate also decreased, but not as significantly as among the least educated, it was 49.5% for levels 3-4 on the ISCED 11 scale and 45.5% for levels 5-8.

Rycina 5. Pogłębiona deprivacja materialna dzieci w Polsce ze względu na poziom wykształcenia ich rodziców, w procentach, lata 2009-2018

Figure 5. Severe material deprivation of children in Poland due to the level of education of their parents, in percentage, 2009-2018

Źródło: Opracowanie własne, na podstawie danych Eurostat [ilc_mddd60].

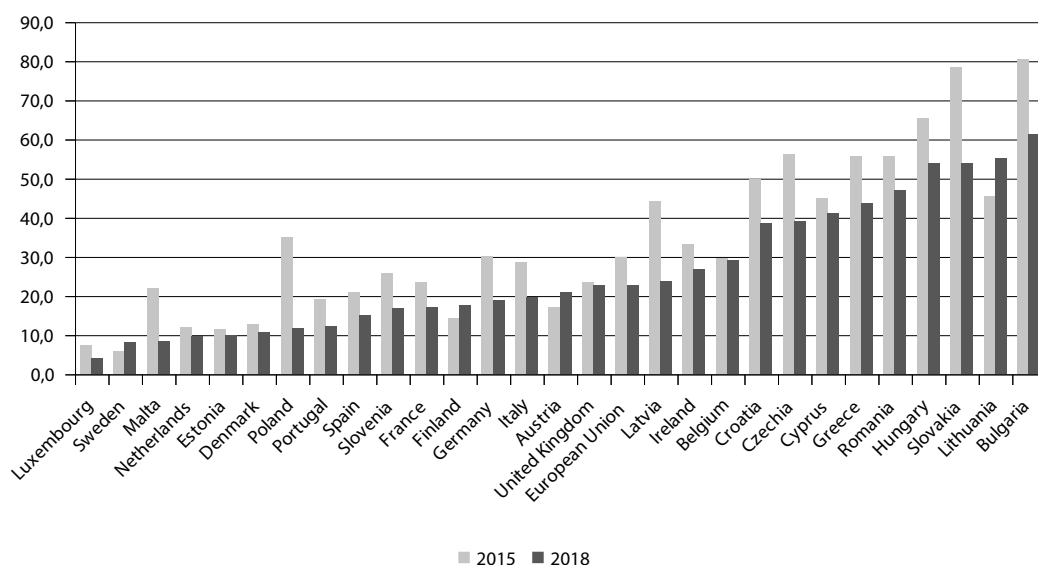
Source: Own development based on Eurostat data [ilc_mddd60].

Porównując polskie dane z ich odpowiednikami w państwach unijnych (rycina 6), można zauważyć, że postęp w redukcji pogłębionej deprivacji materialnej wśród dzieci najślabiej wykształconych rodziców, jaki dokonał się w Polsce w latach 2015-2018 jest największy w całej wspólnocie. Równie efektowny spadek tego wskaźnika zaliczyła jedynie Malta (61,6%) i Łotwa (46,5%). W klasyfikacji wskaźnika Polska przesunęła się z osiemnastego miejsca, zajmowanego w 2015 roku, na miejsce siódme w 2018 roku.

Na kolejnym wykresie (rycina 7) została ukazana deprivacja materialna dzieci z rodzin wielodzietnych, według wymiaru „presji ekonomicznej”, czyli pierwszych pięciu potrzeb z listy podstawowych potrzeb. Największy postęp w latach 2015-2018 dokonał się w zaspokojeniu potrzeby związanej z utrzymaniem odpowiedniej temperatury domu/mieszkania. Wskaźnik monitorujący tę potrzebę zmalał o 79,5%. Dla porównania, w latach 2012-2015 wskaźnik ten obniżył się o 42,1%. Kolejną potrzebą zaspokajaną w największym stopniu był posiłek złożony z mięsa lub ryb (albo ich wegetariańskiego

Comparing Polish data with its counterparts in EU countries (Figure 6), it can be noticed that the progress in reducing severe material deprivation among children of the least educated parents, which took place in Poland in 2015-2018, is the greatest in the entire community. Only Malta (61.6%) and Latvia (46.5%) recorded an equally effective decrease in this rate. In the classification of the rate, Poland moved from the eighteenth place in 2015 to the seventh place in 2018.

The next chart (Figure 7) shows the material deprivation of children from large families according to „economic pressure”, i.e. the first five needs from the list of basic needs. The greatest progress in 2015-2018 was made in satisfying the need for maintaining an appropriate house / flat temperature. The rate monitoring this need decreased by 79.5%. For comparison, in 2012-2015 the rate decreased by 42.1%. The next most satisfied need was the need for providing a meal of meat or fish (or their vegetarian equivalent) consumed every other day; it was reduced by 71.4% in 2015-2018. In the comparable period, without the program, in

Rycina 6. Wskaźnik pogłębionej deprivacji materialnej dzieci w krajach UE, ze względu na poziom wykształcenia ich rodziców (poziom 0-2 w skali ISCED 11), w procentach, lata 2015 i 2018. Posortowane wg wartości wskaźnika w 2018 roku
Figure 6. Rate of severe material deprivation of children in EU countries by the level of education of their parents (level 0-2 on the ISCED 11 scale), as a percentage, 2015 and 2018. Sorted by the value of the rate in 2018

Źródło: Opracowanie własne, na podstawie danych Eurostat [ilc_mddd60].
 Source: Own development based on Eurostat data [ilc_mddd60].

odpowiednika) spożywany, co drugi dzień, który w latach 2015-2018 został zredukowany o 71,4%. W porównywalnym okresie, bez udziału programu, w latach 2012-2015 wskaźnik ten zmalał o 41,3%. W następnym rządzie zaspokajano potrzebę tygodniowego wyjazdu na wypoczynek raz w roku, redukcja w tym przypadku wyniosła 41,9% (w latach 2012-2015 było to 28,1%), a także pokrycia niespodziewanego wydatku, spadek o 41,3% (w latach 2012-2015 redukcja o 19,6%). Ostatnia z realizowanych potrzeb to unikanie zaległości w opłatach za mieszkanie, media, czy w spłacie rat kredytów, jej spadek między 2015 a 2018 rokiem wyniósł 37,9% (w latach 2012-2015 redukcja o 17%).

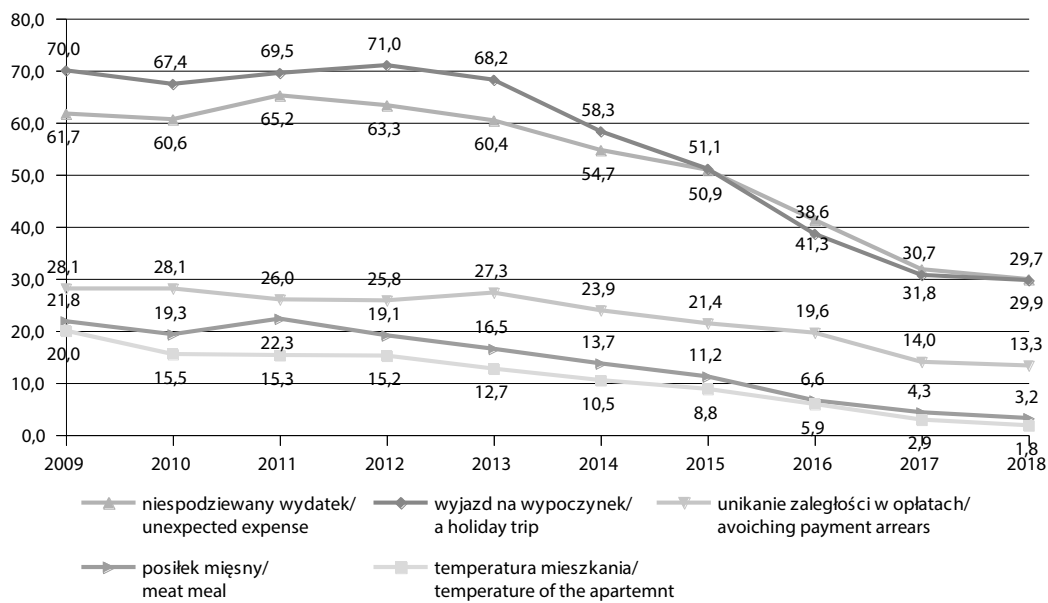
Wyraźna jest tendencja do zaspokajania potrzeb pierwszego rzędu, którymi są w tym wypadku pożywienie i ogrzewanie domu. W dalszej kolejności zredukowano potrzeby drugorzędne, jak wypoczynek, niespodziewane wydatki, czy spłatę zaciągniętych zobowiązań. Warto jednak zaznaczyć, że program umożliwił wielu rodzinom pierwszy wspólny wakacyjny wyjazd (Gasz, 2018). Natomiast, co trzeciej rodzinie, pobierającej świadczenie, pozwoliło ono na spłatę lub redukcję długów (BIG, 2017).

Deprivację materialną dzieci, na przykładzie gospodarstw wielodzietnych, w wymiarze „dóbr trwałych”, ukazuje wykres nr 8 (rycyna 8). Poważniejszy problem z zaspokojeniem dóbr występuje jedynie w przypadku samochodu, pozostałe dobra są na tyle powszechne, że ich poziom niezaspokojenia mieści się w granicach błędu statystycznego. Brak posiadania samochodu w latach 2015-2018 został zredukowany w tych gospodarstwach, o 41,9%, co w porównaniu z latami sprzed uruchomienia programu 2012-2015, gdy wskaźnik wzrósł o 10,7%, jest znaczącym wynikiem.

2012-2015 this rate decreased by 41.3%. Then, the need for a weekly holiday once a year was satisfied, the decrease in this case was 41.9% (in 2012-2015 it was 28.1%), as well as the need for covering an unexpected expenditure, a decrease by 41.3% (a decrease by 19.6% in 2012-2015). The last of the needs to be met is to avoid arrears in payments for housing, utilities, or in the repayment of loan installments, its decrease between 2015 and 2018 was 37.9% (a decrease by 17% in 2012-2015).

There is a clear tendency to meet the needs of the first order, food and home heating in this case. Subsequent needs, such as rest, unexpected expenses, or the repayment of contracted liabilities were further reduced. It is worth noting, however, that the program allowed many families to go on their first holiday trip together (Gasz, 2018). On the other hand, every third family getting the benefit allowed them to pay off or reduce debts (BIG, 2017).

The material deprivation of children based on the example of large households, with respect to „durable goods” is shown in Chart 8 (Figure 8). A more serious problem with the satisfaction of goods occurs only in the case of the car, other goods are so common that their level of being unsatisfied is within the statistical error. Not possessing a car in 2015-2018 decreased in the households by 41.9%, which is a significant result in comparison to the years before the launch of the 2012-2015 program, when the rate increased by 10.7%.

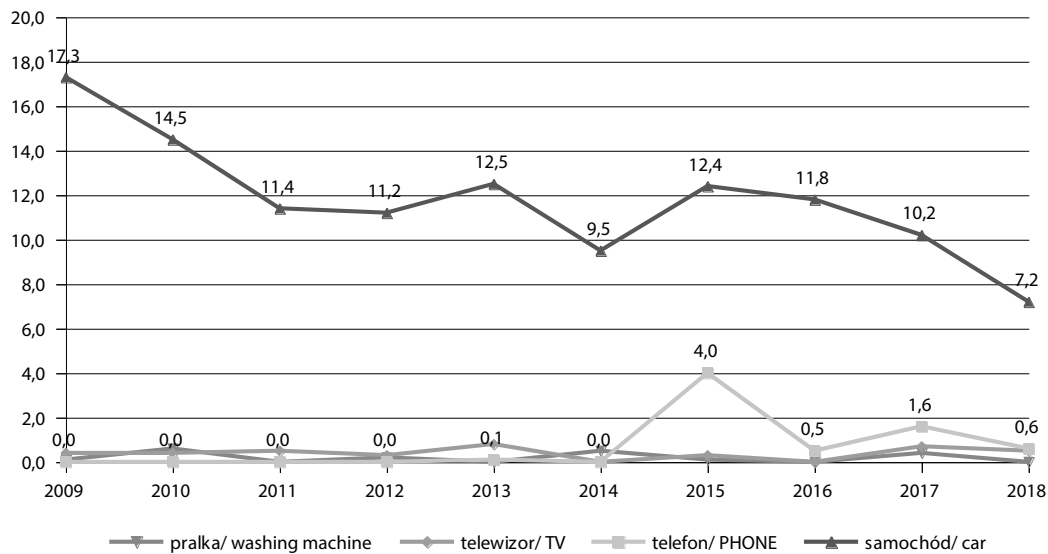

Rycina 7. Wymiary „presji ekonomicznej” deprywacji materialnej dzieci w rodzinach wielodzietnych w Polsce, w procentach, lata 2009-2018

Figure 7. Dimensions of the „economic pressure” of material deprivation of children in large families in Poland, in percent, 2009-2018

Źródło: Opracowanie własne, na podstawie danych Eurostat [ilc_mdcs01-05].

Source: Own development based on Eurostat data [ilc_mdcs01-05].

Rycina 8. Wymiary „dóbr trwałych” deprywacji materialnej dzieci w rodzinach wielodzietnych w Polsce, w procentach, lata 2009-2018

Figure 8. Dimensions of „durable goods” in material deprivation of children in large families in Poland, in percent, 2009-2018

Źródło: Opracowanie własne, na podstawie danych Eurostat [ilc_mdcs01-05].

Source: Own development based on Eurostat data [ilc_mdcs01-05].

Krytyka programu

Krytyka programu dotyczy przede wszystkim jego powszechności (brak górnego kryterium dochodowego), czego efektem ma być niska skuteczność w walce z ubóstwem, w stosunku do zaangażowanych środków budżetowych (Magda, Brzeziński,

Criticism of the program

The criticism of the program mainly concerns its universality (no upper income criterion), which will result in low effectiveness in the fight against poverty in relation to the budget funds involved (Magda, Brzeziński, Chłoń-Domińczak, Kotowska,

Chłoń-Domińczak, Kotowska, Myck, Najsztub, Tyrowicz, 2019; Gromada, 2017;). W ocenie skuteczności programu badacze powołują się na mikrosymulacje, wykonywane przed uruchomieniem programu, które wskazywały na jego wyższą efektywność w walce z ubóstwem niż faktycznie osiągnięta (Brzeziński, Najsztub, 2017; Szarfenberg, 2017). Kwestionowana jest również jego wielozadaniowość, a więc połączenie celów socjalnych z dietnościowymi. Według niektórych badaczy program niewystarczająco wypełnia oba cele i jest niespójny z dotychczasowym systemem dodatków rodzinnych (Magda et al., 2019; Gromada, 2017). Krytykowane są także koszty programu, które według autorów mogą uniemożliwić inwestycje infrastrukturalne w obiekty użyteczności publicznej, takie jak żłobki, czy przedszkola (Magda et al., 2019). Zaden jednak z badaczy nie podważa wpływu programu na redukcję ubóstwa (Golinowska, Sowa-Kofta, 2017; Brzeziński, Najsztub, 2017; Magda et al., 2019; Ruzik-Sierdzińska, 2018; Gasz, 2018; Krawczyk, 2019; Gajewicz, 2018; Gromada, 2017; Franielczyk, 2018).

Warto wspomnieć, że to właśnie uniwersalna polityka, która zmierza do poprawy dobrostanu wszystkich dzieci, jest zalecana przez KE, jako środek do walki z ubóstwem wśród dzieci (Komisja Europejska, 2013). Co więcej, KE zaleca również udzielanie świadczeń, które nie powodują efektu napiętnowania osób ubogich. Gdyby program utracił swój powszechny charakter i był przyznawany jedynie osobom niezamożnym, według procedur obowiązujących przy udzielaniu pomocy społecznej, prawdopodobnie część z uprawnionych mogłaby z niego nie skorzystać z powodów godnościowych. Natomiast wyłączenie części osób zamożnych z programu przeczyłoby zasadzie równego traktowania obywateli, jako że program nie ma charakteru wyłącznie socjalnego.

Podsumowanie

Artykuł miał na celu przeanalizowanie oddziaływania rządowego programu „Rodzina 500+” na poziom deprivacji materialnej wśród dzieci. W tym celu posłużono się danymi Europejskiego Urzędu Statystycznego Eurostat, które opracowano według określonych kryteriów. Analizie poddano przede wszystkim wskaźniki deprivacji materialnej i pogłębionej deprivacji materialnej dzieci w rodzinach wielodzietnych, a więc najbardziej narażonych na ubóstwo. Porównano sytuację tych dzieci w roku 2015, czyli przed wprowadzeniem programu wsparcia, z rokiem 2018, kiedy to program funkcjonował już drugi rok w pełnym wymiarze. Zmianę wskaźników w tych latach porównano z podobnym okresem przed wprowadzeniem programu, aby wykazać czy zaistniał efekt dodatkowego wsparcia. Zmianę wybranych wskaźników przedstawiono również na tle innych państw UE.

Program okazał się skutecznym rozwiązaniem w walce z deprivacją materialną wśród najmłod-

Myck, Najsztub, and Tyrowicz, 2019; Gromada, 2017). In assessing the effectiveness of the program, researchers refer to micro-simulations performed before the program was launched. They indicated its higher effectiveness in fighting poverty than the achieved (Brzeziński, Najsztub, 2017; Szarfenberg, 2017). Its multi-tasking nature is also questioned, i.e. the combination of social and fertility goals. According to some researchers, the program insufficiently meets both goals and is inconsistent with the existing system of family allowances (Magda et al., 2019; Gromada, 2017). The costs of the program are also criticized. They, according to the authors, may prevent infrastructure investments in public utility facilities, such as nurseries or kindergartens (Magda et al., 2019). However, no researcher questions the impact of the program on poverty reduction (Golinowska, Sowa-Kofta, 2017; Brzeziński, Najsztub, 2017; Magda et al., 2019; Ruzik-Sierdzińska, 2018; Gasz, 2018; Krawczyk, 2019; Gajewicz, 2018 ; Gromada, 2017; Franielczyk, 2018).

It is worth mentioning that it is the universal policy aiming at improving the well-being of all children, that is recommended by the European Commission as a means of fighting poverty among children (European Commission, 2013). What is more, the European Commission also recommends providing services that do not have the effect of stigmatizing poor people. If the program lost its general character and was granted only to the well-off people, according to the procedures applicable to providing social assistance, some of the entitled could probably not take advantage of it for their prosperity. On the other hand, excluding some of the wealthy people from the program would contradict the principle of equal treatment of citizens, as the program is not only of a social nature.

Summary

The article was aimed at analyzing the impact of the government program „Family 500+” at the level of material deprivation among children. For this purpose, data from the European Statistical Office Eurostat was used, compiled according to specific criteria. The analysis covers mainly material deprivation rates and severe material deprivation of children in families with many children, and therefore the most exposed to poverty. The situation of such children was compared to 2015, i.e. before the introduction of the support program, and 2018, when the program was fully operational for the second year. The change in rates in the years was compared to the similar period before the program was introduced to show whether there was an effect of additional support. The change of selected rates is also presented in comparison to other EU countries.

The program turned out to be an effective solution in the fight against material deprivation

szych. Gwałtowne polepszenie sytuacji bytowej nastąpiło w najuboższych rodzinach wielodzietnych (spadek wskaźnika o 71%), a także tych, w których rodzice dzieci należą do grupy najślabiej wykształconych (spadek wskaźnika o 66,5%). Polska, na tle innych państw UE, dokonała znaczącego postępu w redukcji wskaźników deprivacji materialnej wśród dzieci. Awans o kilkanaście pozycji w rankingach i spadek procentowy wskaźników w analizowanych latach należał do najwyższych w UE.

Program bardzo dobrze radzi sobie tam, gdzie następuje kumulacja świadczenia, ze względu na liczbę dzieci w gospodarstwie domowym, natomiast nieco słabiej tam, gdzie taki efekt nie występuje, czyli w rodzinach z jednym dzieckiem lub u osób samotnie wychowujących dzieci. Nowa wersja programu, bez kryterium dochodowego na pierwsze dziecko, może zmniejszyć wskaźniki deprivacji materialnej u osób wychowujących jedno dziecko.

among the youngest. A rapid improvement in the living situation took place in the poorest families with many children (a decrease of the rate by 71%), as well as in those in which parents belonged to the group of the least educated (the rate decreased by 66.5%). Poland, compared to other EU countries, has made significant progress in reducing the rates of material deprivation among children. The rise by several positions in rankings and the percentage decrease in rates in the analyzed years were among the highest in the EU.

The program performs very well where there is an accumulation of benefits, due to the number of children in the household, while it is slightly less successful where there is no such effect, i.e. in families with one child or in the case of single parents. The new version of the program, without the income criterion for the first child, may reduce the rates of material deprivation in the case of people bringing up one child.

Literatura/ References:

1. Atkinson, A.B., Guio, A.-C., Marlier, E. (Eds.) (2017). *Monitoring social inclusion in Europe*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
2. Becker-Pestka, D., Kubiński, G., Łojko, M. (2017). *Różne obszary wykluczenia społecznego w Polsce. Wybrane zagadnienia*, Wrocław: Wydawnictwo Exante.
3. Brzeziński, M., Najsztub, M. (2017), The impact of „Family 500+” programme on household incomes, poverty and inequality. *Polityka Społeczna*, nr 1 ENG, 16-25.
4. European Commission. (2010). *Europe 2020 - A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*, Brussels, Com (2010) 2020.
5. Franielczyk, A. (2018). Program Rodzina 500+ w aspekcie wydatków publicznych. *Prace naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 528, 68-75. <https://doi.org/10.15611/pn.2018.528.06>
6. Gajewicz, M. (2018). Dwa lata z programem „Rodzina 500+” – ocena oraz uwarunkowania ekonomiczne programu. *Prace naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu* (528), 76-87. <https://doi.org/10.15611/pn.2018.528.07>
7. Gasz, M. (2018). Rola programu Rodzina 500+ w procesie redukcji zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem społecznym w Polsce. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 528, 88-101. <https://doi.org/10.15611/pn.2018.528.08>
8. Golinowska, S. (2018). *Modele polityki społecznej w Polsce i Europie na początku XXI wieku*. Warszawa: Fundacja im. Stefana Batorego.
9. Golinowska, S., Sowa-Kofta, A. (2017). Combating Poverty Through Family Cash Benefits. On the first results of the Program “Family 500 +”, in Poland. *Polityka Społeczna*, 1 ENG, 7-13.
10. Gromada, A. (2018). Czemu służy program Rodzina 500 plus? Analiza celów polityki publicznej i polityki partyjnej. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 3, 231-244. <https://doi.org/10.14746/rpe-is.2018.80.3.18>
11. Gromada, A. (2017). Rodzina 500+ jako polityka publiczna. *Seria Analizy: polityka społeczna, ekonomia*, Instytut Studiów Zaawansowanych, Warszawa, 1-23.
12. Guio, A.-C. (2005). Material deprivation in the EU, *Eurostat Statistics in Focus*, 21/05, 1-11.
13. Guio, A.-C., Gordon, D., Marlier, E. (Eds.) (2012). *Measuring material deprivation in the EU: Indicators for the whole population and child-specific indicators*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2785/33598>
14. Główny Urząd Statystyczny (2015). *Ubóstwo w Polsce w latach 2013 i 2014*, Warszawa: Zakład Wydawnictw Statystycznych.
15. Główny Urząd Statystyczny (2013). *Ubóstwo w Polsce w świetle badań GUS*, Warszawa: Zakład Wydawnictw Statystycznych.
16. Komisja Europejska (2013). Zalecenia Komisji z dnia 20 lutego 2013 r. *Inwestowanie w dzieci: przerwanie cyklu marginalizacji* (2013/112/UE).

17. Krawczyk, M. (2019). Świadczenie 500+ jako element polityki prorodzinnej i demograficznej państwa. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach. Seria: Administracja i Zarządzanie*, 47 (120), 57-62.
18. Magda, I., Brzeziński, M., Chłoń-Domińczak, A., Kotowska, I.E., Myck, M., Najsztub, M., Tyrowicz, J. (2019). „Rodzina 500+” – ocena programu i propozycje zmian, Warszawa: Forum Obywatelskiego Rozwoju.
19. Najwyższa Izba Kontroli (2019). *Realizacja programu „Rodzina 500 plus”*, informacja o wynikach kontroli, Nr ewid. 90/2019/P/18/065/LGD.
20. *Ocena skutków regulacji do projektu Ustawy o zmianie ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci z dnia 26 kwietnia 2019 r.*, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Pobrane z: <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12321360/12576832/12576833/dokument385642.pdf> (dostęp: 23.02.2020).
21. Rosati, D. (red.). (2009). *Europejski model społeczny: doświadczenia i przyszłość*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne S.A.
22. Ruzik-Sierdzińska, A. (2018). Krótkookresowe skutki programu Rodzina 500+. *Studia z Polityki Publicznej*, nr 1(17), 63-75. <https://doi.org/10.33119/KSzPP.2018.1.4>
23. Szarfenberg, R. (2017). Effect of Child Care Benefit (500+) on Poverty Based on Microsimulation. *Polityka Społeczna*, 1 ENG, 25-31.
24. Ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci, Dz.U. z 2016 r. poz. 195.
25. Ustawa z dnia 26 kwietnia 2019 r. o zmianie ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2019 r. poz. 924.
26. Uzasadnienie do Ustawy z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci. Pobrane z: <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12279566/12326791/12326792/dokument199001.pdf> (dostęp: 23.02.2020).
27. *Wyjaśnienia dot. kosztów obsługi w programie Rodzina 500+* (2019). Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Pobrane z: <https://www.gov.pl/web/rodzina/wyjasnienia-dot-kosztow-obslugi-w-programie-rodzina-500> (dostęp: 23.02.2020).